

PLANIRANJE RAZVOJA VISOKOG OBRAZOVANJA I NAUKE U ISLAMSKOJ ZAJEDNICI

Nusret ISANOVIĆ

UDK 378.014.521:28-78(047.31)

SAŽETAK: U uvodnom dijelu rada govori se o smislu strateškog planiranja uopće te o temeljnim motivima i razlozima za izradu strategije razvoja visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamske zajednice. U sklopu općih razloga za izradu strategije u radu se razmatra post/moderna situacija obrazovanja i nauke i ukazuje na neke od najkarakterističnijih znakova njihove krize danas. U prvom dijelu rada govori se o odgovornosti Islamske zajednice za odlučnije i prepoznatljivije definiranje svog odnosa prema visokom obrazovanju, nauci i istraživanju, adekvatnijem određivanju njihovog mjesta unutar svojih okvira te uređenju vlastitog prostora visokog obrazovanja i nauke. U nastavku rada predstavljen je strateški plan razvoja VO i NIR Islamske zajednice, osnovna načela i polazišta za njegovu izradu. U ovom dijelu posebna pažnja je posvećena strateškim opredjeljenjima i pripadajućim im strateškim ciljevima, koji su za potrebe ovog strateškog plana podijeljeni u nekoliko temeljnih strateških područja. U radu su predstavljena sljedeća područja: nastava i studenti, naučnoistraživački rad, akademska saradnja ad intra i ad extra, razvoj visokog obrazovanja i osnivanje novih institucija, izdavaštvo i biblioteke.

Ključne riječi: strategija, visoko obrazovanje, naučnoistraživački rad, Islamska zajednica

Uvod

Strateško planiranje je izraz stanovite zrelosti uma, individualnog i kolektivnog, znak njegove elementarne društvene odgovornosti, prisposobljenosti da se susretne sa izazovima i da planira budućnost. Ono nije svojstvo naroda ili kolektiviteta, depresivne volje i impotentne inteligencije, koji su izgubili moć da vladaju svojim postojanjem. Odsustvo odgovornog strateškog planiranja, dakle, onog koje uključuje i moći njegovog provođenja, obilježje je umno lijenih, duhovno razgrađenih, nesvjesnih i neodgovornih, koji su odustali od svoje budućnosti a da toga često nisu ni svjesni.

Strategija visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamske

zajednice je prvi cjelovitiji dokument o visokom obrazovanju Islamske zajednice koji ima stratešku narav. Nastala je na temelju Odluke reisu-1-uleme Husein ef. Kavazovića o formiranju tima za njenu izradu i rezultat je napora predstavnika svih fakulteta Islamske zajednice. Na njejoj izradi radili su prof. dr. Nusret Isanović (voditelj tima), prof. dr. Enes Karić, dr. Hilmo Neimarlija, prof. dr. Muharem Štulanović, doc. dr. Enver Gicić i doc. dr. Izet Pehlić. U strategiji se razvoj visokog obrazovanja i nauke u institucijama Islamske zajednice razumijeva sa stanovišta njihove misije i funkcije u kontekstu njenih interesa i potreba i posmatra se kao cjelina unutar njenog sistema odgoja i obrazovanja. Dakle, u izradi

strategije težilo se prioritarno odgovoriti na potrebe Islamske zajednice i njenih muslimanskih vjernika, a ne na bilo čije posebne interese, te doprinijeti prepoznatljivijem senzibiliziranju i otvaranju visokog obrazovanja i istraživanja prema njima.

Postoje opći i posebni razlozi za izradu strategije visokog obrazovanja i istraživačkog rada. Opći razlozi su zajednički i zadati su svima. Posmatrano iz horizonta sadašnjosti oni obuhvataju važnije pojmove, pojave i procese na polju visokoga obrazovanja koji su na djelu kod nas i u Europi. Odnose se na krizu obrazovanja i situaciju nauke, sociokulturnu tranziciju koja je obilježena prijelazom iz industrijskog društva u *društvo znanja*, Bolonjski proces,

internacionalizaciju, izvrsnost u učenju i istraživanju, cjeloživotno učenje, mobilnost studenata i nastavnika, ishode učenja, finansijsku održivost, osiguranje kvalitete itd. Ovo su ujedno i neki od ključnih pojmova koji definiraju svaku strategiju visokog obrazovanja danas. Posebni razlozi su određeni neposrednim interesima i potrebama naručilaca strategije.

Naznake o post/modernoj situaciji znanja i obrazovanja

Savremeni teoretičari obrazovanja i nauke smatraju da će izazovi koji dolaze iz područja nauke i obrazovanja u najznatnijoj mjeri obilježiti naše stoljeće, te da bi ignoriranje i nerazumijevanje ovih izazova moglo imati nesagledive negativne posljedice.

Svaka (opća) strategija razvoja visokog obrazovanja i nauke morala bi polaziti od uvida u opću situaciju recentne nauke i obrazovanja. Obrazovanje vjerovatno prolazi kroz najkritičnije razdoblje svog postojanja. Ono se po prvi put nalazi pred prijetnjom gubljenja svoje naravi, pretvaranja u suprotnost samom sebi. Ono je pred opasnošću izmetanja u *polu-obrazovanost* ili čak *neobrazovanost*. Sve ono što je obrazovanje do sada bilo i što je činilo njegov kvalitet u postmodernom prostoru obrazovanja biva dovedeno u pitanje i prisiljavano je na iznjevjeriteljsko uzmicanje i kapitulaciju. Obrazovanje se sve nesuzdržanije združuje sa potrošnjom i postaje, poput svake druge robe, dio tržišta, te zapada u samozaborav. Njime umjesto ideje obrazovanja i znanja sve više vlada načelo ekonomije i logika tržišta, čime je možda nagoviješteno i konačno iščezavanje

obrazovanja kakvo smo do sada poznavali. Prema znanju i obrazovanju počelo se odnositi manjirom banalnosti, kao prema konzumnoj robi, a prema visokoškolskim obrazovnim institucijama kao prema preduzećima uslužnih djelatnosti koje na tržištu ostvaruju profit. (Vidi Žunec, 2011: 82-84)

Od nagovještaja kraja moderne obrazovanje i osobito znanje rapidno se lišavaju onih vrijednosti koje su oduvijek činile njihovu bit i samu osnovu njihovog smisla, lišavaju se mudrosti, transcendentne duhovne supstance, morala i ideje humaniteta. Danas gotovo da niko više ne zna odgovoriti na pitanje šta su znanje i obrazovanje. Oni konačno postaju dijelom svijeta profanosti i kontingencija, lišeni svake uzvišenosti i svetosti, u konsekvenci oni, u decenijama koje mi svjedočimo, postaju ekonomska roba, predmet potrošnje i njima se želi menadžerski raspolažati. Univerziteti i visoka učilišta sve bespomoćnije se potčinjavaju toj svrsi. Na njima se stoga relativiziraju studijski kriteriji i isključuje akademska etika, snižavaju obrazovni zahtjevi i gubi svijest o važnosti znanstvenog znanja. Otuda jednim od temeljnih obilježja našeg doba postaje odsustvovanje etike iz znanja, odnosno njegova banalizacija i depravacija, koja se događa u liku scijentizirane moderne nauke, možda i njegova stanovita dijabolizacija, te iščezavanje svake *normativne ideje obrazovanja i morala*. Na takvu situaciju znanja, koja je u osnovi duhovne naravi, skreću pažnju neki lucidniji savremeni mislioci, prije svega oni bliski ideji *philosophie perennis*, a o zabrinjavajućoj depravaciji obrazovanja i o njegovom iščezavanju govore poznati

moderni teoretičari obrazovanosti poput T. Adorna, K. P. Liessmanna i M. Prischinga. Oni upozoravaju na pogubne posljedice podavanja obrazovanja, prije svega onog univerzitetskog, prvo moćima vladajućih modernih ideologija i politika, a potom i moćima ekonomije. "Znanje i obrazovanje... nisu više cilj, nego su sredstvo koje ne zahtijeva nikakva daljnja promišljanja sve dotle dok se dade opravdavati samo kao sredstvo: za prosperitetna tržišta, kvalifikacije za radno mjesto, mobilnost usluga, rast gospodarstva." (Liessmann, 2008: 129) Neki od njih, kao što je K. P. Liessmann npr., smatraju da je najprepoznatljiviji pojavni oblik duboke krize znanja i potvrda iščezavanja stvarnog obrazovanja sam *Bolonjski proces*, proces koji je trebao biti znak "društva znanja", glavni prostor za sabiranje i konstituiranje moći koje će ga uspostavljati.

Osim toga, u našem dobu – obilježenom, u sebe nesigurnim, dezorijentiranim i u osnovi subverzivnim duhom postmoderne – tradicionalna znanja i forme obrazovanja potisnute su i obezvrijeđene, a njihove vrijednosti prepuštene iščezavanju u nebitnoj rubnosti i banalnoj prostodušnosti. Potcijenjene su društvene i osobito humanističke nauke. Teorijski um i njemu pripadajuća znanja gotovo da ničemu više ne služe, oni su postali raskučeni i ne stanuju u kući post/moderne i do krajnjih granica utilitarizirane nauke, u kojoj se stoga svako ozbiljno mišljenje koje smjera kritičkom razumijevanju stvari doživljava kao inhibicija i postaje strukturno nepoželjno. U središtu njenog interesa su informacijske i telekomunikacijske tehnologije, biomedicina i genetika,

¹ Sasvim su prepoznatljive moći koje su kreirale Bolonjski proces i odredile mu narav. Riječ je prije svega o znanstvenotehničkom umu i s njim združenom neoliberalnom ekonomijom i realpolitikom. Kreatori, koji se ponašaju kao *apsoluti* u vremenu, odredili su i narav kreaturi i zadali ciljeve njenom obrazovanju, u osnovi protivne njegovoj biti. Kao takav, Bolonjski proces sobom

već svjedoči duboku krizu obrazovanja i, vjerovatno, je vlastiti prilog njenom produbljivanju. Međutim, Bolonjski proces se može čitati i razumijevati i kao proces koji sadrži mogućnosti metamorfoze i napore samopropitivanja i provjera, stoga je potrebno imati na umu kako prijeteće dimenzije krize obrazovanja i samog Bolonjskog procesa, tako i one spasonosne koje u sebi sabiru moći

transformacije i samonadilaženja, ma koliko se to u ovom momentu činilo neizglednim. Istovremeno uputno je tragati za pretpostavkama koje bi mogle biti prilog građenju alternativnih modela Bolonjskom procesu ili za mogućnostima njegove metamorfoze na vjernosti ideji obrazovanja i cjeline znanja, a ne na bilo kojim njima izvanjskim i tuđim načelima.

molekularna fizika, biotehnologije, nanotehnologije, novi materijali i nove energije, te ekologija i socio-kulturna tranzicija iz industrijskog u *društvo znanja*.

Znanje je, usljed iščezavanja ideje cjeline i odnosa spram nje iz njegovog horizonta, poodavno prepušteno diktatu fragmenta i maniji disciplinarnih i subdisciplinarnih usitnjavanja *ad absurdum*. A znanje nije, kako je primjerice mislio još Platon, fragment već *istinska cjelina* koja je hrana *besmrtnoj duši*.

U našem dobu politika i ekonomija određuju ne samo sudbinu znanja već i njegovu narav i svrhu. Preko devedeset posto nauke danas je potčinjeno političkim i vojnim ciljevima. Nauka je samim tim neposredno stavljena u funkciju usavršavanja *tehnologija ubijanja* i građenja bitno drukčijeg kvaliteta ratovanja i uništavanja, te gospodarenja nad drugim tako da on treba biti sve ovisniji, bespomoćniji i beznačajniji. (Vidi Küng, 2003: 25) U modernim formama znanja ne obitava više smisao i ono nije *u stanju dati odgovor na pitanje šta je nešto i zašto je to što jest*. "Partikularizacija, fragmentacija i istodobna univerzalna raspoloživost znanja ne da se više, čak ni u kritičkom smislu, dovesti u odnos ni sa kakvom obavezujućom obrazovnom idejom." (Liessmann, 2008: 9) Obrazovanje se reducira na izobrazbu, "a znanje degradira na prepoznatljivu brojku humanog kapitala s kojom je moguće računovodstveno raspolagati." (Liessmann, 2008: 9)

Moderna situacija znanja i obrazovanja ozbiljan je izazov i religijskim zajednicama i, naročito, njihovom akademskom umu. One bi trebale odlučnije i prepoznatljivije – sa više samopouzdanja i uvjerenja u fundamentalni značaj duhovnih, odnosno humanističkih formi znanja – susretati se sa ovim izazovom; trebale bi, u sklopu svoje temeljne misije, doprinositi očuvanju duhovne i human(ističk)e naravi znanja i obrazovanja, odupirati se njihovoj daljnoj ekonomizaciji,

banalizaciji i depravaciji. U ovom pogledu Islamska zajednica i njen akademski um također imaju značajnu i neodgodivu zadaću.

Prispjivanje za strateško planiranje visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada

Islamska zajednica se najmanje dvije decenije nalazi pred zadaćom da odlučnije i jasnije, iz logike sistema i u skladu sa vlastitom misijom i ciljevima, interesima i potrebama strateški definira svoj odnos prema visokom obrazovanju, nauci i istraživanju i da im odredi adekvatno mjesto unutar svojih okvira te, naročito, da uredi vlastiti prostor visokog obrazovanja i nauke. Ova zadaća se prije svega odnosi na zauzimanje jasnijeg, konzistentnijeg i odgovornijeg stava prema postojećim islamskim fakultetima u Bosni i Hercegovini koji nikako ne bi smjeli biti proizvoljan, heterogen i organizacijski nepovezan zbir visokoškolskih institucija, međusobno neusaglašenih temeljnih zadaća i ciljeva, često disparatnih perspektiva, više okrenuti prema sebi nego prema Zajednici i muslimanima.

Poznato je da je većina postojećih islamskih fakulteta nastajala u posebnim okolnostima i na marginama institucionalnog interesa Islamske zajednice; ne iz njenog plana, genuine volje i jasnih definicija vlastitih potreba (odgojno-obrazovnih, duhovnih i vjerskih, društvenih, kulturnih, organizacijskih i misijskih), te da ovi fakulteti nisu dovoljno integrirani u njene strukture. Na njihovu pojavu i činjenicu postojanja Islamska zajednica nikada nije valjano odgovorila iz logike svojih stvarnih potreba, potreba muslimana i našeg bosanskohercegovačkog društva, niti je sistemski uredila odnose prema njima. Još uvijek je na djelu nepovezan, diseminiran i nefunkcionalan prostor visokog obrazovanja određen partikularnim voljama, a ne zajedničkom voljom personificiranoj u jedinstvu Islamske zajednice; ovaj prostor je, dakle, bez zajedničkog

središta, institucionalnog okvira, vizije razvoja i strategije djelovanja.

Stoga Islamska zajednica u narednom desetogodu planira prepoznatljivije definirati i urediti svoj akademski prostor i doprinijeti razvoju svog visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada u skladu sa vlastitim zadaćama, ciljevima, interesima i potrebama. U tom smislu ona želi strateški planirati svoje buduće aktivnosti i poduzeti neke promjene koje će znatnim dijelom biti inovativne, transformativne i razvojne. Planirane aktivnosti biće u funkciji:

- usmjeravanja obrazovnih i naučnoistraživačkih aktivnosti institucija visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamske zajednice kako bi se u prvom redu adekvatno zadovoljile vjerske, duhovne, odgojno-obrazovne, socijalne, kulturne, organizacijske i infrastrukturne potrebe muslimana i Islamske zajednice te odgovorilo na zahtjeve njenog *tržišta rada*. U tom pogledu planirano je da visokoškolske i naučnoistraživačke institucije prilagode i usklade svoje programe, planiraju svoju djelatnost, funkcioniranje i budući razvoj;
- sticanja pretpostavki za građenje vlastitog modela visokog obrazovanja, naročito u dimenziji vjerskih nauka i obrazovanja imama;
- uspostavljanja čvršće i kvalitetnije institucionalne saradnje među visokoškolskim institucijama kojima je osnivač Islamska zajednica. Ova saradnja bi doprinijela unaprjeđenju nastavnih i istraživačkih procesa, kvalitetu studija i studijskih programa, ostvarenju veće efikasnosti i racionalnosti u korištenju resursa, sticanju subjektiviteta visokog obrazovanja, povećanju društvene i akademske odgovornosti;
- izgradnje mehanizma za dosljedniju i ujednačeniju primjenu akademskih standarda, povećanje kvaliteta i relevantnosti obrazovanja i naučnoistraživačkog rada na visokoškolskim institucijama;

- kreiranja efikasnih mehanizma osavremenjavanja, restrukturiranja, upravljanja, podržavanja i finansiranja visokoškolskog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada s ciljem postizanja izvrsnosti;
- povećanja broja osoba sa završenim kvalitetnim visokim obrazovanjem na sva tri nivoa studija;
- znatnijeg funkcionalnog otvaranja (prema unutra i vani) i internacionalizacije visokog obrazovanja, uključujući mobilnost studenata, nastavnika, istraživača i administrativnog osoblja;
- provođenja neophodnog restrukturiranja i osavremenjavanja, transformacije i funkcionalne racionalizacije studijskih programa, kadra i organizacijske strukture visokoškolskih institucija;
- osnivanja novih visokoobrazovnih i naučnoistraživačkih institucija za kojima se ukaže opravdana potreba;
- podrške visokoškolskim institucijama da preuzmu ulogu glavnog aktera u kreiranju kvaliteta odgoja i obrazovanja u Islamskoj zajednici na svim nivoima, ponajprije tako što će dosezanjem visokog kvaliteta doktorskih studija djelovati na podizanje kvaliteta cjelokupnog sistema odgoja i obrazovanja;

- sticanja pretpostavki da visoko obrazovanje i nauka budu osnova i glavni pokretači razvoja Islamske zajednice.

Polazišta i načela strateškog planiranja

Polazišta

Strategija razvoja visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamske zajednice rađena je na uvažavanju univerzalnih načela islamske tradicije obrazovanja, iskustava visokoškolskih institucija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, komplementarnih evropskih i bosanskohercegovačkih iskustava univerzitetskog obrazovanja u području humanističkih i društvenih nauka i na uvažavanju osnovnih načela Bolonjske deklaracije i načela na kojima se formira Evropski prostor visokog obrazovanja (*European Higher Education Area*, EHEA) i Evropski istraživački prostor (*European Research Area*, ERA). To se posebno odnosi na:

- uvažavanje tradicionalnih i savremenih iskustava visokog obrazovanja;
- prihvatanje ideje *savremenog islamskog univerziteta* onako kako su je definirali najmjerodavniji

muslimanski umovi i prvi put javno prezentirali 1977. godine na Prvoj svjetskoj konferenciji o islamskom obrazovanju u Mekki;

- *uvažavanje komplementarnih ideja Humboldtovog modela univerziteta* u čijem središtu su metode razumijevanja, opšte duhovno obrazovanje i formiranje cjelovite osobe;
- uvažavanje metoda provedbe novog evropskog modela studija, uporedivih kriterija i metodologija;
- prihvatanje sistema zasnovanog na tri obrazovna ciklusa: diplomskom, diplomskom-master i postdiplomskom-doktorskom;
- uvođenje ECTS sistema kao prikladnog sredstva u afirmiranju najšire razmjene studenata;
- afirmiranje mobilnosti studenata, nastavnika, naučnika, istraživača, administrativnog osoblja i afirmiranje saradnje u osiguravanju kvaliteta i kompetentnog odgovaranja na nove izazove visokom obrazovanju i naučnoistraživačkom radu.

Načela

Pri izradi strategije naročito je uvažavano:

- načelo cjelovitosti i duhovnog digniteta znanja;

Ove institucije su već kvalitetom svoga obrazovanja prepoznatljivo obilježile recentni muslimanski akademski prostor. (Vidi Hassan, 2009)

- ³ Za razliku od Bolonjskog modela obrazovanja u čijem je središtu informacija u Humboldtovom modelu obrazovanja u središtu je razumijevanje, stoga je u njemu odnos nastave, naučnih istraživanja i razumijevanja bila nosiva ideja. Težio je institucionalno, putem *živog* i *samosvršnog* zajedništva onih koji podučavaju i onih koji uče osigurati izgradnju *cjelovitih*, svestrano duhovno razvijenih, nadahnutih i ujedno čudorednih kreativnih osobnosti. Humboldtov model univerziteta prije svega teži omogućiti opšte duhovno obrazovanje i formiranje cjelovite osobe, što je ponajprije moguće posredstvom kultivirajućih znanja iz filozofije, povijesti, religije, poezije i umjetnosti. (Vidi Rüegg, 2011: 11-13; Barbarić, 2009:162)

² U definiranju matričnog koncepta visokog obrazovanja Islamske zajednice osim bosanskohercegovačkih i savremenih zapadnoevropskih iskustava visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada posebno su uvažavana intelektualna iskustva najznačajnijih savremenih muslimanskih intelektualaca koji su kompetentno mislili problem visokog obrazovanja, naučno relevantno propitivali ideju savremenog islamskog univerziteta i definirali pretpostavke njegovog osnivanja na novim osnovama. Riječ je o najmjerodavnijim misliocima i naučnicima savremenog muslimanskog svijeta kao što su Fazlur Rahman, Ismail Raji al-Faruqi, S. Naquib al-Attas i Seyed Hossein Nasr. Oni su, prvi put u novijoj muslimanskoj povijesti, dali cjelovitu i kompetentnu teorijsku eksplikaciju ideje savremenog islamskog univerziteta iz horizonata relevantnih, tradicionalnih i savremenih, islamskih intelektualnih

- načelo korespondentnosti sa interesima, potrebama i mogućnostima Islamske zajednice i njenih muslimanskih vjernika;
- načelo vjernosti mjerodavnoj tradiciji islamskog obrazovanja, posebno onoj u Bosni i Hercegovini;
- načelo etičnosti, izvrsnosti i odgovornosti; načelo promjene paradigme, što uključuje zamjenu impotentnih, neproduktivnih i nesavremenih modela obrazovanja novim, koji pružaju model problema i rješenja;
- načelo savremenosti, razvojnosti, pluriperspektivnosti i fleksibilnosti;
- načelo jedinstva modela studija na svim visokoškolskim institucijama Islamske zajednice, tj. jedinstveno trajanje svih ciklusa studija (3+2+3 ili 4+1+3); načelo otvorenosti, saradnje, integrativnosti i konvergencije.

Strategija definira viziju i misiju visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamske zajednice te osnovne strateške vrijednosti na kojima se oni temelje kao što su ljudi, ideje, etičnost, saradnja, solidarnost i izvrsnost.

Strategija također sadrži pregled i uporednu analizu rada svih visokoškolskih i naučnih institucija Islamske zajednice te SWOT analizu. Pregledom i analizama obuhvaćeni su Fakultet Islamskih nauka u Sarajevu, Islamski pedagoški fakulteti u Zenici i Bihaću, Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru i Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, te Gazi Husrev-begova biblioteka.

U SWOT analizi data je sažeta komparativna analiza ovih institucija sa elementima analize njihovog naučnog i istraživačkog rada.

Središnji i najvažniji dio strategije čine strateška opredjeljenja i immanentni joj strateški ciljevi. Strateški ciljevi su vodilje na putu planiranja. Oni su ono čemu težimo i zašto činimo. U strategiji Islamske zajednice oni određuju dugoročne razvojne

težnje iskazane u širem kontekstu, a obuhvataju najvažnije segmente djelatnosti visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada u Islamskoj zajednici. U skladu s tim oni su za potrebe ovog strateškog plana podijeljeni u sljedeća strateška područja:

- nastava i studenti
- naučnoistraživački rad
- akademska saradnja *ad intra* i *ad extra*
- razvoj visokog obrazovanja i osnivanje novih institucija
- izdavaštvo i biblioteke
- upravljanje i finansiranje
- prostor i infrastruktura

Nastava i studenti

Ljudsko znanje i kompetencije poimaju se kao najznačajniji resurs i faktor razvoja u 21. stoljeću, a stižu se prije svega na nivou visokog obrazovanja. Stoga bi najveća vrijednost na visokoškolskim institucijama trebali biti nastavnici i njihovi studenti koji, zajedno sa svojim znanjem, promoviraju svoje fakultete, doprinose razvoju obrazovanja, nauke, ekonomije, kulture i društva u cjelini.

Nastava, nastavnici i studenti su osnova cjelokupnog procesa visokog obrazovanja, zato u svakoj strategiji koja ga tretira zauzimaju središnje mjesto. Visoko obrazovanje je više od ostalih nivoa obrazovanja u odgovornijem i kritički propitujućem odnosu prema situaciji vlastitog vremena. U svojim (post)modernim ostvarenjima ono svjedoči prepoznatljiviju težnju za većom fleksibilnošću, djelotvornijom i znatno senzibilnijom otvorenošću prema svakodnevnim potrebama savremenog društva i čovjeka. Visoko obrazovanje više od bilo kojeg drugog nivoa obrazovanja uvažava nove naučno-tehničke, društvene, ekonomske, kulturološke i komunikacijsko-informacijske realnosti i pokušava odgovoriti na izazove što ih one produciraju; nastoji se prilagoditi stalno narastajućim potrebama svijeta koji se do

vrtočlavo ubrzano mijenja, te kvalitetno odgovoriti na visoke zahtjeve njegovog tržišta rada. Stoga je danas ključni činilac u osiguravanju znanja i kompetencija za uspješan rad i djelovanje, upravo, visoko obrazovanje. Svojim studijskim programima ono teži dosegnuti prije svega tržišno svrhovit kvalitet i relevantnost, a to znači osigurati potrebna znanja i vještine (*kvaliteta*) koji otvaraju mogućnosti za zaposlenje i cjeloživotno učenje (*relevantnost*). Evropski univerziteti danas kapacitete svojih studijskih programa prilagođavaju i usklađuju sa društvenim i ekonomskim potrebama i potrebama na tržištu rada. Ova utilitarna pragmatika, u biti zasnovana na ekonomskoj logici, sve više određuje karakter studija i na fakultetima humanističkih nauka koji organiziraju teološke i religijske studije.

Ovoj novoj teleologiji visokog obrazovanja posvećena je i recentna evropska *megareforma* visokog obrazovanja poznata kao *Bolonjski proces*, u čijem se implementacijskom središtu nalaze ishodi učenja, aplikativna znanja, vještine i kompetencije studenata, promoviranje paradigme *student u centru učenja* i *cjeloživotno učenje*, te strategija *Mobilnost za kvalitet i bolje učenje*. Osim toga, Bolonjski model studija pomjera težište nastave *sa onoga šta nastavnik treba prenijeti na ono što student treba znati*.

Bolonjska studijska makroparadigma obavezuje sve fakultete na tlu Evrope koji žele pripadati njenom zajedničkom prostoru visokog obrazovanja (*European Higher Education Area*). Pripadanje ovoj velikoj porodici evropskih fakulteta žele izboriti i fakulteti Islamske zajednice. Stoga visokoškolske institucije Islamske zajednice, kao članice državnih univerziteta u tri kantona Federacije Bosne i Hercegovine (Kanton Sarajevo, Zeničko-dobojski i Unsko-sanski), zajedno sa ostalim fakultetima provode reformu svog obrazovanja uvažavajući načela

⁴ Pojam paradigme ovdje se, mutatis mutandis, razumijeva u skladu sa Thomas S. Kuhnovim pojmom para-

digme izloženom u njegovom djelu *The Structure of Scientific Revolution*. Djelo je objavljeno 1962. godine i

omogućilo je sasvim drukčije čitanje i razumijevanje nauke, napose njene povijesti.

Bolonjske deklaracije i nastoje svoje studentske programe kreirati u skladu sa potrebnim znanjima, vještinama i općim sposobnostima koje student mora imati po završetku studija. U tom smislu, one su izvršile znatna prilagođavanja svojih kurikuluma i stepenovale su studentske cikluse po shemi: 3 + 2 + 3, odnosno 4 + 1 + 3. Pri kreiranju novih kurikuluma na većini naših fakulteta korištena su iskustva i isti modeli studija koji su već, manje-više, primijenjeni na univerzitetima zemalja Evropske unije, regiona i Bosne i Hercegovine.

Visokoškolske institucije Islamske zajednice i dalje će svoju organizaciju, studentske programe, razvoj, standarde, kriterije i rad sa studentima usklađivati, *mutatis mutandis*, sa principima Bolonjskog procesa i sa zahtjevima Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA), odnosno Evropskog istraživačkog prostora (ERA). Međutim, Islamska zajednica prije svega želi da organska struktura, rad sa studentima, studentski programi, djelovanje i razvoj visokoškolskih institucija čiji je ona osnivač budu usklađeni sa fundamentalnim principima islamske filozofije obrazovanja i *islamske etike rada*, sa misijom, ciljevima, zadacima, interesima i mogućnostima Islamske zajednice, njenim potrebama i potrebama muslimana. U tom pogledu ona će u dijelu strategije koji tretira *studij i studente* poduzeti niz koraka u pravcu restrukturiranja, osavremenjivanja i reorganizacije svojih visokoškolskih institucija, svrsishodnog proširivanja polja njihovog rada, racionalizacije i efikasnosti, kreiranja programa cjelovitog učenja, razvoja strukovnih studija i podrške mobilnosti studenata i nastavnika, u skladu sa svojim strateškim ciljevima, temeljnim potrebama i interesima.

Naučnoistraživački rad

Nauka i visoko obrazovanje su neodvojivi. Oni jedno drugome čine najrelevantniju pretpostavku. Njihova neodvojivost je jedan od osnovnih načela i *Magna Chartae* obrazovanja. Svojim naučnim aktivitetom

nastavnici koji rade na visokoškolskim institucijama potvrđuju svoj akademski kredibilitet. Osim toga, proces visokog obrazovanja potrebno je osvježavati i osnaživati uključivanjem na fakultete naučnika i istraživača sa instituta i istraživačkih centara.

U našoj savremenosti znanje se posmatra u horizontu odnosa obrazovanja, nauke, istraživanja i inovacija. Njime vlada do sada nepoznato ubrzanje i dinamizam: brzo se producira, usvaja i diseminira.

Visoko obrazovanje se danas naglašeno razumijeva kao osnova *društva zasnovanog na znanju*. Takvo mjesto u društvu ono opravdava time što njegove institucije uvažavaju aktuelne potrebe društva, bivaju sve više istraživački usmjerene prema obrazovanju koje gradi prostor pojavi novih ideja i metoda, kreativnosti i inovacijama. U ovako vrsnom visokom obrazovanju studenti, naročito oni na doktorskim studijama, postaju dragocjen naučnoistraživački potencijal kakvog nema nijedna druga institucija. Na njima se događa *učenje putem istraživanja* umjesto *istraživanje nakon učenja*, što je vladalo dosadašnjim modelom visokog obrazovanja.

Ovakvo znanje i obrazovanje, ma koliko se često zbivalo u protivrjeku sa tradicionalnim i humanističkim formama znanja i obrazovanja, sve više postaje izazov i za visokoškolsko obrazovanje Islamske zajednice i ono ga treba uvažavati i odnositi se prema njemu kao neodgodivom zahtjevu našega doba i njegovih društvenih potreba. Znanje koje nastaje u obrazovnom i naučnom prostoru Islamske zajednice treba, osim afirmiranja religijskih, etičkih i duhovno-naučnih vrijednosti, snažnije i kredibilnije učestvovati u kreiranju društvenog kapitala za njene potrebe, potrebe muslimana i bosanskohercegovačkog društva. Pa ipak, njegova najprepoznatljivija karakteristika treba biti duhovna prosvijetljenost, mudrost i humanost te usredsređenost na *čovjeka znanja (insan adābi)*, razumijevanog u skladu sa načelima tradicionalne filozofije obrazovanja i njene pedagoško-antropološke misli.

Akadska saradnja ad intra i ad extra

Međusobna povezanost, saradnja i partnerstvo, otvorena komunikacija, povjerenje, razmjena intelektualnih i heurističkih iskustava čine samu osnovu odnosa u savremenom visokom obrazovanju, fundamentalno određuju njegove ciljeve i misiju i doprinose njihovom svrsishodnom ostvarenju. To se naročito odnosi na one institucije koje pripadaju istom ili sličnom naučnom i obrazovnom području, duhovnom i vrijednosnom horizontu. Funkcionalna umreženost, saradnja i partnerstvo danas su pokazatelj kvaliteta i uspješnosti u visokom obrazovanju i naučnoistraživačkom radu, a njihovo odsustvo, prema *Magna Charta Observatory* (Bologna, 2001), identificirano je kao jedna od njegovih najvećih slabosti. Odsustvo komunikacije, zatvorenost i međusobna ignorancija, nesaradnja i "pocijepanost" potpuno su neprihvatljivi u ovodobnom prostoru visokog obrazovanja i ispod su razine akademske svijesti; smatraju se bolešću s kojom nije moguće smisljeno i savremeno, kreativno i teleološki utemeljeno funkcionirati. Institucije koje na tome ustrajavaju nužno postaju same sebi svrha i gube stvarni *raison d'être*.

Visokoškolske institucije Islamske zajednice će, po naravi stvari, morati u znatno većoj mjeri biti upućene na saradnju sa drugim članicama univerziteta čijim su dijelom, osobito sa onim fakultetima koji pripadaju području humanističkih i društvenih nauka. No, one će imati posebnu obaveznu razvijati potpuniju, funkcionalniju, konzistentniju i institucionalno zasnovaniju međusobnu saradnju, koja jeste bitni dio njihove misije u kontekstu Islamske zajednice, njihove naučne i odgojno-obrazovne svrhe. Ovakovrsna saradnja do sada je gotovo potpuno izostala. Postojala je tek na razini pojedinačnih i povremenih kontakata nastavnika i administrativnog osoblja, što se dijelom može pravdati dosadašnjim oficijelno nepostojećim

zajedničkim i institucionalno oformljenim prostorom visokog obrazovanja Islamske zajednice. Ono što je bilo na djelu jeste fragmentiran, diseminiran i nefunkcionalan, više podrazumijevajući, prostor visokog obrazovanja, bez zajedničkog središta, institucionalnog okvira, vizije razvoja i strategije djelovanja.

Islamska zajednica želi da njene visokoškolske institucije u budućnosti imaju ključnu ulogu u izgradnji njenog "socijalnog kapitala", odnosno izgradnji Zajednice zasnovane na kvalitetnom znanju i povjerenju, saradnji, međusobnom uvažavanju i solidarnosti. Stoga će Islamska zajednica u narednom desetogodu snažno podržavati integracijske procese unutra svog visokog obrazovanja, prvo posredstvom institucionalnog povezivanja i saradnje, potom posredstvom kreiranja razvojnih programa, razmjene studenata, nastavnika, istraživača i administrativnog osoblja, te izgradnjom i osavremenjivanjem zajedničke naučne i obrazovne infrastrukture.

Služenje islamu, muslimanskim vjernicima, Islamskoj i društvenoj zajednici, kao i učestvovanje u njihovom razvoju treba biti jedna od temeljnih komponenti misije visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada u Islamskoj zajednici. Stoga je izgradnja mreže partnerstava među institucijama visokog obrazovanja, njihova neposrednija i intenzivnija saradnja sa Islamskom zajednicom, njenim institucijama i organima te naročito sa džematima *condicio sine quo non* budućeg razvoja naših visokoškolskih institucija. Ova partnerstva i saradnja također su važni i za razvoj same Islamske zajednice i osobito onih njenih struktura kojima je transfer znanja neposredno potreban.

Stoga će jedna od prioritarnih zadaća Islamske zajednice u domeni visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada biti razvoj institucionalnih oblika saradnje između njenih visokoškolskih institucija; razvijanje i primjenjivanje modela integracije i saradnje kojim se unapređuje nastavni i istraživački proces, ostvaruje veća

efikasnost i racionalnost u korištenju resursa, zadržava autonomija i povećava društvena, vjerska i duhovna odgovornost visokoškolskih institucija. Planirano je da saradnja između visokoškolskih i naučnoistraživačkih institucija Islamske zajednice posebno bude usredsređena na zajedničko strateško planiranje visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada, prepoznavanje zajedničkih ciljeva i potreba, usvajanje i primjenu relevantnih akademskih standarda i kriterija rada, kreiranje profila studija i izradu studijskih programa, razmjenu studenata, nastavnika i istraživača, formiranje zajedničkih katedri, odsjeka i naučnoistraživačkih timova, organiziranje zajedničkih doktorskih studija te studija na arapskom i engleskom jeziku na sva tri ciklusa (dodiplomskom, diplomskom-master i doktorskom).

Razvoj visokog obrazovanja i osnivanje novih institucija

Islamska zajednica želi vjerodostojno, djelotvorno i kompetentno odgovarati na izazove modernog doba i u vezi s tim dugoročno planirati svoje potrebe za pojedinim zanimanjima i profilima obrazovanja. Ona također želi sa većim stepenom nadnesenosti i odgovornosti pristupiti prepoznavanju i korištenju novih mogućnosti te jasnije definirati svoju ulogu u razvoju savremenog, napose vjerskog, odgoja i obrazovanja svih nivoa, nauke, kulture, društvenog napretka, zaštite prirodne sredine, (reliigijskog) turizma i socijalne skrbi, te kadrovskog planiranja. U skladu s tim ona će se naročito posvetiti planiranju razvoja svog visokoškolskog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada, podržavati pokretanje novih studijskih programa i osnivanje novih institucija, visokih škola, fakulteta, instituta i fondacija, ukoliko se za to ukaže potreba. Islamska zajednica će također razmotriti pretpostavke za osnivanje vlastitog univerziteta. Pokretanju novih studijskih programa i institucija prethodit će izrada elaborata, odnosno studija o opravdanosti

njihovog osnivanja, pri čemu će biti primjenjivani odgovarajući akademski standardi i naučna metodologija. Preferirat će se oni studijski programi, stručne, naučne i istraživačke oblasti, odnosno institucije za kojima postoji neposredan interes i posebna potreba Islamske zajednice, njenih muslimanskih vjernika i bosanskohercegovačkog društva.

Islamska zajednica će posebnu pažnju posvetiti savremenom odgoju i obrazovanju imama, rehabilitiranju i afirmiranju njihove duhovne, moralne i misijske uloge u kontekstu promijenjene situacije vremena, novih društvenih, povijesnih i kulturnih okolnosti u našoj zemlji Bosni i Hercegovini, okruženju, Evropi i muslimanskom svijetu. Bosanskohercegovački muslimani – kao autohton evropski narod i mjerodavan baštinik orijentalno-okcidentalnih kultura – trebaju imama za evropski kontekst, autentičnog islamskog ethosa, visokih obrazovnih dometa, aplikativnih znanja, kulturne širine i relevantnog duhovno-vjerskog kredibiliteta. Stoga Islamska zajednica želi obrazovati imama na novoj, savremenoj paradigmi i za XXI stoljeće, sposobnog da vjerodostojno odgovori ne samo zadaći vjere, potrebama svoje Islamske zajednice i bosanskohercegovačkih muslimana, nego i izazovima modernog doba i svijeta u stalnim promjenama.

U narednom desetogodu planirano je osnivanje departmenta islamskih studija na engleskom i arapskom jeziku (*Department of Islamic Studies*). Studij bi nastao na osnovama, godinama već realiziranog, program DIN-a (*Diploma in Islamic Studies*) na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu; osnivanje studija za ekologiju i turizam te uvođenje sistema e-učenje (*e-learning*). Uvođenjem ovog sistema učenja na visokoškolskim institucijama Islamske zajednice nastale bi kvalitativne promjene u nastavi i istraživanju kroz osiguranje odgovarajuće ICT infrastrukture (kompjuterske i programske podrške), a nastavnici, studenti i administrativno osoblje bili bi osposobljeni

za korištenje tehnologija i metoda e-učenja. Također se planira osnivanje dva nova instituta, Instituta za pedagoška istraživanja i Instituta za religijska i društvena istraživanja.

Institut za pedagoška istraživanja biće nova institucija Islamske zajednice naglašenog naučnoistraživačkog karaktera u području odgoja i obrazovanja.

Izdavaštvo i biblioteka

Visokoškolske institucije imaju obavezu razvijati sve vrste aktivnosti koje su u funkciji realizacije njihove osnovne djelatnosti. One time doprinose osiguravanju cjelovitosti, kvaliteta i potrebnih standarda visokog obrazovanja. Dio tih aktivnosti vezan je za kontinuiran razvoj biblioteke i izdavaštva, bez čega nastavu i naučnoistraživački rad na nekoj visokoškolskoj instituciji nije moguće valjano organizirati i kvalitetno provoditi. Svaki fakultet, kao dio svoje prioritetne obaveze, mora posebnu pažnju posvetiti izdavanju časopisa, zbornika radova, univerzitetskih udžbenika, knjiga, monografija itd. te stalnom obnavljanju, osavremenjavanju i popunjavanju svog bibliotečkog fonda. Izdavaštvo i biblioteka na visokoškolskim institucijama su neposredna podrška realizaciji nastavnog procesa, kvalitetu obrazovanja i naučnoistraživačkog rada. Oni neposredno doprinose dosezanju njihovog akademskog statusa i sticanju relevantne svijesti o sebi. Oni su često i zrcalo kvaliteta nastave i mjera kvaliteta odnosa prema ideji visokog obrazovanja na nekoj visokoškolskoj instituciji.

Biblioteke na visokoškolskim institucijama namijenjene su prije svega njihovim nastavnicima i studentima, ali i stručnjacima i istraživačima. Specifičnost njihovog fonda treba se ogledati u posjedovanju dovoljno velikog broja knjiga i časopisa iz područja matičnih studija.

Izdavaštvo

Temeljna zadaća izdavačke djelatnosti jeste da doprinosi razvoju nastavnih, naučnih, obrazovnih i

drugih djelatnosti na vlastitim institucijama i njihovim organizacionim jedinicama. Ona također ima i motivacionu ulogu, a tzn. da doprinosi građenju kulture istraživanja, vrhunske stručnosti, kreativnost i inovativnost, da doprinosi naučnoj i stručnoj afirmaciji profesora i saradnika na matičnom fakultetu.

U narednom desetogodu planirana je snažnija podrška izdavačkoj djelatnosti na fakultetima Islamske zajednice. Podržat će se izdavanje svih štampanih, audiovizuelnih, digitalnih i elektronskih publikacija koji su u funkciji nastave i realizacije studijskih programa, razvoja nauke i istraživanja.

Biblioteke i bibliotečka građa

Sve do prošlog stoljeća biblioteke su bile pasivni čuvari ljudskog znanja i iskustva prikupljajući i čuvajući bibliotečku građu i čekajući da je korisnik sam potraži. Bogata izdavačka produkcija u prošlom stoljeću, kao i razvoj nauke, pokrenuli su biblioteke na široko otvaranje i kretanje u susret korisnicima nudeći im ne samo građu nego i informacije o bibliotečkoj građi. Koristeći savremene informacione tehnologije i međusobno povezivanje u sistem biblioteke obogaćuju svoje usluge pružanjem raznovrsnih informacija ne samo o vlastitoj građi koju posjeduje, nego i građi u drugim bibliotekama u sistemu kako bi zadovoljile potrebe korisnika. Na ovakav način biblioteke postaju aktivan učesnik u obrazovanju, samoobrazovanju, naučnoistraživačkom radu i stručnom usavršavanju. Uvažavajući naznačeni značaj biblioteke Islamska zajednica će podržati modernizaciju biblioteka na svojim fakultetima, znatnije unapređenje njihove organizacije, funkcionalnosti i efikasnosti. Posebno će se voditi računa da fakultetske biblioteke budu snabdjevene građom koja se koristi u nastavnom procesu i za istraživačke svrhe, odnosno da vrsta bibliotečke građe ponajprije odgovara vrstama studijskih programa koji se izvode na fakultetima. Islamska zajednica također planira *formiranje*

biblioteke univerzitetskog tipa – što bi se moglo postići i stanovitim prilagodavanjem i proširenjem namjene Gazi Husrev-begove biblioteke – te osnivanje *bibliotečko-informacionog centar (BIC) i uspostavljanje bibliotečko-informacionog sistema (BIS)*.

Zaključak

Strategija razvoja visokog obrazovanja Islamske zajednice osim programatskog i misijskog ima i mobilizacijski smisao. Savremena organizacija, funkcioniranje i razvoj Islamske zajednice, u skladu sa zadaćama islama i potrebama svog vremena, nužno trebaju biti podržani kvalitetnim znanjem i obrazovanjem temeljenim na istraživanjima i novim idejama. Strategija također ima heurističku i orijentacijsku ulogu, ukazuje na mogućnosti, sugerira instrumente i naznačava puteve kojim bi trebalo ići ukoliko se želi teleološki osmišljeno razvijati visoko obrazovanje i nauka u Islamskoj zajednici. Ona ukazuje na realne mogućnosti i perspektive razvoja te na osnovne pretpostavke za njihovo ostvarenje.

Savremenim i odgovornim strateškim razvojem svog visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamska zajednica, osim što stiče pretpostavke da i sama postane Zajednica znanja, biva neposrednim učesnikom u kreiranju socijalnog kapitala tj. *društva zasnovanog na saradnji, povjerenju i solidarnosti kao temeljnim sastavnicama savremenog društva znanja*.

Strategija ne sadrži detaljnu razradu svih komponenti razvoja visokog obrazovanja i nauke, procjenu ostvarivosti pojedinih koraka, kao ni fiskalno održiv akcijski plan konkretnih poteza u pojedinim etapama njene realizacije. Umjesto toga ona predviđa izradu elaborata ili studije opravdanosti za svaku fazu njene realizacije u konkretnim oblicima kao što su pokretanja novih studijskih programa, odnosno otvaranja novih odsjeka ili pak osnivanje novih visokoškolskih i naučnoistraživačkih

institucija, biblioteka, istraživačkih centara i sl. Strategiju je potrebno dopuniti akcijskim planom njegove provedbe čijom bi osnovom trebala biti primjerena, u ovom momentu nepostojeća, legislativa i fiskalna politika Islamske zajednice.

Prijedlozi i strateški planovi izneseni u strategiji zasnovani su, pored

ostalog, na podlogama koje su temeljene na uvidima u razvojne dokumente naših fakulteta, na razgovorima sa rukovodiocem Vjerskoprosvjetne službe Rijaseta i njegovim saradnicima, sa dekanima, prodekanima i profesorima naših fakulteta kao i na stavovima iznesenim na raspravama koje su vođene u sklopu prezentacije

strategije u Vjerskoprosvjetnoj službi Rijaseta, na svim našim fakultetima, na savjetovanju posvećenom razvoju obrazovanja u Islamskoj zajednici. Stoga se može reći da je strategija prije njenog usvajanja na sjednici Rijaseta u znatnoj mjeri dobila podršku naše akademske i vjerskoprosvjetne javnosti.

Literatura

- Al-Attas, S. N. (1979). *Aims and Objectives of Islamic Education*, Jeddah: King Abdulaziz University.
- Allawi, A. A. (2012). *Krizna islamske civilizacije*, Sarajevo: Dobra knjiga.
- Barbarić, D. (2011) Što je obrazovanje? U: Barbarić, D. (prir.) *Čemu obrazovanje: Razmatranja o budućnosti sveučilišta*, Zagreb: Matica hrvatska, 151-170.
- Brooke, J. H. (1999). *Science and Religion*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kamal, H. M. (2009). The Muslim Intelligentsia's Aspiration for an Islamic University: Initial Concept and Philosophical Foundation. U: Idid, S.A. (ur.) *IIUM at 25 The Path Travelled The Way Forward*, Kuala Lumpur: IIUM Press, 9-22.
- Kuhn, Th. S. (1999). *Struktura znanstvenih revolucija*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.
- Küng, H. (2003). *Projekt svjetski etos*, Velika Gorica: Miob naklada.
- Liessmann, K. P. (2008). *Teorija neobrazovanosti*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Liessmann, K.P. (2011). *Theorie der Unbildung*, Munchen: Piper Verlag GmbH.
- Rüegg, W. (2011). Themes and Patterns. U: W. Rüegg, prir. *A History of the University in Europe IV*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Žunec, O. (2011). Sveučilište i cjelina događanja. U: Barbarić, D. (prir.) *Čemu obrazovanje: Razmatranja o budućnosti sveučilišta*, Zagreb: Matica hrvatska, 87-84.

الموجز

التخطيط لتطوير التعليم العالي والعلوم في المشيخة الإسلامية

أ.د. نصرت إيسانوفيتش

يجري الحديث في مقدمة البحث عن مفهوم التخطيط الاستراتيجي عموما وعن الدوافع والأسباب الأساسية لوضع استراتيجية لتطوير التعليم العالي والبحث العلمي في المشيخة الإسلامية. ويناقش البحث ضمن الأسباب العامة لوضع الاستراتيجية، الوضع بعد/الحداثي للتعليم والعلم، ويشير إلى عدد من أبرز خصائص أزمتهما اليوم. وفي الجزء الأول من البحث جاء الحديث عن واجب المشيخة الإسلامية بأن تكون أكثر إصرارا ووضوحا في تحديد موقفها من التعليم العالي والعلم والبحث العلمي، والتحديد الأكثر ملائمة لمكانتها ضمن أطر عملها، وتحديد المجال الخاص بها من التعليم العالي والعلم. ومن ثم يقدم البحث الخطة الاستراتيجية لتطوير التعليم العالي والبحث العلمي داخل المشيخة الإسلامية، والمبادئ والمنطلقات الأساسية لإعدادها. وقد أولى اهتمام خاص في هذا الجزء، بالخيارات الاستراتيجية والأهداف الاستراتيجية التابعة، والتي تم تلبية لاحتياجات هذه الخطة الاستراتيجية تقسيمها إلى عدة مجالات استراتيجية أساسية. وتم في هذا البحث عرض المجالات الآتية: الدراسة والطلاب، والبحث العلمي، والتعاون الأكاديمي داخليا وخارجيا، وتطوير التعليم العالي، وتأسيس الجديد من المؤسسات ودور النشر والمكتبات.

الكلمات الرئيسية: الاستراتيجية، التعليم العالي، البحث العلمي، المشيخة الإسلامية.

Summary

HIGHER EDUCATION AND LEARNING DEVELOPMENT WITHIN THE ISLAMIC COMMUNITY PLANS

Nusret Isanović

The introduction of the article relates about strategic planning in general, discussing the basic motives and reasons for devising a strategy for the development of higher education and academic research within the Islamic Community. Amongst the general reasons for forming a development strategy the article considers the current post/modern state of education and learning, pointing out some of the most typical signs of crisis thereof. The first part of the article discusses the responsibility of the Islamic Community to develop more decisive and more distinctive attitude towards higher education, academic learning and research, defining more adequate place for these within its framework. Further, the article presents a strategic plan for the development of higher education and academic learning and research work of the Islamic Community, basic principles and starting points for devising a strategy. This part especially emphasizes strategic aims that have, for the requirement of this strategic plan, been divided into a number of strategic targets: teaching class and students, academic research work, academic cooperation, both internal as well as external, development of higher education and establishment of new institutions, publishing houses and libraries.

Key words: strategy, higher education, the academic research work, the Islamic Community